

SØGEN EFTER HISTORIEN: ERINDRINGSKULTUR I DEN TYSKE SAMTIDSLITTERATUR

I kontrast til den gældende myte, at man i Tyskland er blevet træet af konstant at blive konfronteret med de nazistiske forbrydelser, ser interessen for de tolv mørke år i den tyske historie ud til at være stigende ikke mindst i litteraturen, hvor man gennem de seneste år har kunnet iagttage et decideret boom i bøger om nazitiden, dens baggrund og eftervirkninger.

Af Moritz Schramm

"Ernst Himmler havde været død længe, da jeg blev født. I min generation er dette ikke usædvanligt. Mange ægtemænd, fædre, bedstefædre vendte ikke tilbage fra krigen", skriver den tyske historiker, Kathrin Himmler (f. 1967) i sin omdiskuterede bog om hendes familie fra 2005, inden hun fortsætter: "Det usædvanlige ved min bedstefar var ikke hans død, men at han var den yngste bror til SS-rigsfører Heinrich Himmler, som planmæssigt havde organiseret mordet på millioner i det 'Tredje Rige'. På de følgende knap 300 sider fortæller hun sin families historie: om bedstefaderens baggrund, hans og den berygtede broders opvækst, deres vej ind i nazisternes maskineri, og bryder således med fortællingen og myterne i efterkrigstidens familie.

Himmlers bog er på trods af familiens eksponerede baggrund intet enkelttilfælde. Flere andre forfattere af den såkaldte 'tredje generation' nazisternes børnebørn har gennem de seneste år taget deres familiehistorie op. Adskillige, som Kathrin Himmler, ved hjælp af den faglitterære genre. Claudia Brunner og Uwe von Seltsmann, børnebørn af fremtrædende krigsforbrydere, har i den desværre ret patetiske bog *Schweigen die Täter, sprechen die Enkel* fra 2004 vendt sig mod deres familiehistorie, og Jens Fabian Pypers, for blot at give endnu et eksempel, udgav i 2002 den yderst velskrevne essaysamling *'Uns hat keiner gefragt'. Positionen der dritten Generation zur Bedeutung des Holocaust*.

Det samme gør sig gældende indenfor skønlitteraturen. Siden midten af 1990'erne har man kunnet iagttage en hel bølge af skønlitterære bøger af yngre tyske forfattere, der tager udgangspunkt i nazitiden og beskæftiger sig med såvel baggrunden til den, som følgerne af den for nutiden og fremtiden. Mens man ofte hører, at især de unge tyskere helst er fri for at blive konfronteret med de nazistiske forbrydelser, tegner der sig i den nyere tyske samtidslitteratur et anderledes billede: Her er nationalsocialismens herredømme over Tyskland det formentligt mest omdiskuterede emne.

Spørgsmålet er selvfølgelig, hvordan denne erindringskultur fremtræder i samtidslitteraturen. Er der tematiske og formale forskelle fra den dominerende beskrivelse af nationalsocialismen i den tyske efterkrigstid fra især 1960'erne op til 1980'erne? Er der nye tilgangsvinkler, præget af generationsskiftet, der uundgåeligt sætter ind? Eller af den nye politiske situation i et forenet Tyskland?

For at kunne skitsere nogle tendenser hjælper det at adskille forskellige generationer.[1] I den videnskabelige litteratur om den tyske efterkrigstid plejer man at pege på tre: den såkaldte 'første generation', født ca. i slutningen af 1920'erne eller begyndelsen af 1930'erne. Disse forfattere er som børn blevet socialiseret under nazitiden, har oplevet krigen, og er ofte i dens sidste år eller måneder blevet indkaldt som soldater og flakhjælpere. Forfattere som Siegfried Lenz, Günter Grass, Martin Walser, Christa Wolf, Hans Magnus Enzensberger eller Dieter Wellershof kan nævnes her. Den 'anden generation' er typisk født i løbet af 1940'erne eller de tidlige 1950'ere. Disse forfattere har i sagens natur ikke bevidst oplevet krigen, men er opvokset i den svære tid lige efter, hvor samfundet lå i ruiner, og familierne var blevet splittet op eller reduceret. Blandt disse forfattere, der altså skriver ud fra en helt anden erfaringsbaggrund, kan nævnes Bernhard Schlink, Hans Ulrich Treichel, Monika Maron, Uwe Timm eller Reinhard Jirgl. Den såkaldte 'tredje generation', som jeg allerede har henvist til, er derimod for det meste født i 1960'erne eller de tidlige 1970'ere. De har til dels nået at kende deres bedsteforældre, der deltog i krigen, eller har i det mindste hørt om disse i familiens hukommelse endnu præsente. Denne gruppe forfattere skriver ud fra helt andre baggrunde og erfaringsdimensioner end første eller anden generation endnu har gjort. Blandt de mest fremtrædende i denne tredje generation, der som forfattere beskæftiger sig med nationalsocialismens baggrund og historie, kan nævnes Marcel Beyer, Tanja Dückers, Thomas Kling, Sibylle Lewitscharoff, Tanja Langer, Judith Kuckart og Thomas Lehr.

I de litterære diskussioner, der har fundet sted siden 1990'erne, er med andre ord alle tre generationer præsente. Men deres tilgang til historien er vidt forskellig, både tematisk og formelt. Jeg vil prøve at give en kort sammenfatning.

Erindringslitteraturen

Mange forfattere fra den 'første generation' har allerede i slutningen af 1950'erne og i begyndelsen af 1960'erne, hvor de var omkring tredive år gamle, i deres bøger beskæftiget sig med den nazistiske fortid. Særlig skelsættende er året 1959, som for mange markerer den egentlige tyske efterkrigslitteraturs begyndelse. Dette år udkom vigtige bøger af eksempelvis Günter Grass (*Blicktrotten*), den noget ældre Heinrich Böll (*Billard um halb zehn*), Uwe Johnson (*Mutmassungen über Jakob*) og berømte digte af Hans Magnus Enzensberger (eksempelvis "Schaum" og "Landessprache"). Disse tekster har, på trods af deres indbyrdes forskellighed, det til fælles, at de kombinerer den litterære diskussion om den nazistiske fortid med en voldsom kritik af 1950'ernes fortidsfortrængning, forbrugersamfundets entydige fokus på den økonomiske fremgang og kontinuiteten i samfundet efter 1945. Dokumentariske skuespil af Ralf Hochuth eller af Peter Weiss bidrog til dette opgør med fortællingen, der banede vejen for studenteroprøret i slutningen af 1960'erne. Også dette var i Tyskland præget af opgøret med et samfund, der ikke ville forholde sig til dets egen skyld. Det var et oprør mod den foregående generations fortællinger, der havde muliggjort eller medvirket til nazisternes terror med alle dens følger.

For mange fra denne generation gælder det, at de også i 1990'erne vedblev med at kredse omkring nationalsocialismen som det store civilisationsbrud, man skal drage lære af. I løbet af 1990'erne ændrer denne generations tilgang til historien sig dog tydeligt. Godt nok forbinder mange, som Günter Grass, også i denne periode den nazistiske historie med en samtidskritik eksempelvis i novellen "I kræbsegang" eller romanen *En længere historie*. Som overordnet tendens kan man dog i 1990'erne iagttage en langt mere personlig, ofte direkte autobiografisk tilgang til historien. Som den sidste generation af øjenvidner har disse forfattere nået en alder, hvor man naturligt nok føler trang til at resumere og sammenfatte sit liv. For mange er det først nu, de får modet til at beskæftige sig med deres ofte traumatiske, personlige historier.

For mange forfattere i denne generation gælder samtidig, at de nødvendigvis må stille sig tvivlende overfor erindringens troværdighed. Ikke mindst hos Wellershof, Dieter Forte og Günter Grass findes refleksioner over hukommelsens selektive funktion, også indlejret i fortællerperspektivet, der ofte balancerer mellem nøgternt tilbageblik og personligt fortællerperspektiv. Også bøger af Ruth Klüger (*Weiter leben*) eller på det seneste Joachim Fests selvbiografi (*Ich nicht*) kan nævnes her.

Vil man karakterisere forskellige tendenser i denne erindringslitteratur, gør man det nok bedst ved at pege på modsætningen mellem Günter Grass og Martin Walser. Walser, der i 1960'erne havde tydelig tilknytning til det kommunistiske parti i Vesttyskland, udgav allerede i 1998 den selvbiografiske roman *Ein springender Brunnen*, der skabte voldsomme diskussioner i de tyske kulturdebatter. Sammen med forfatterens teser om Auschwitz som 'intimidationsmiddel' og 'trusselsrutine', fremlagt samme år under hans tale i anledningen af de tyske boghandlernes Fredspris, gjorde den Walser til en af de mest omdiskuterede og kontroversielle skikkelser i den tyske samtidslitteratur.[2] Projektet i romanen ligger tæt op ad Fredspristalens teser. Walser prøver her at skitsere en barndom i en sydtysk landsby, umiddelbar afskåret fra nazisternes forbrydelser. Det er hans egen private barndom, han prøver at yde retfærdighed uden at blande nogen form for moralsk eftertænkning deri. Den personlige fortid, står der allerede på første side, "ist nicht begehbar". Den skal med andre ord beskyttes fra nutidens perspektiv, der med sine eftertænkninger nødvendigvis ødelægger den som det, den var. Det gælder derfor om at gøre sig fri fra moralske domme, at åbne sig for denne barnlige erfaringsverden, at vente på at "sie sich selbst preisgibt". Der er altså tale om en romantisk søgen efter det autentiske og uskyldige barn midt i krig og undergang.

Günter Grass' omdiskuterede selvbiografi *Beim Häuten der Zwiebel* kan læses som det direkte modstykke til et sådant projekt. I bogen, i hvilken Grass i øvrigt mere eller mindre direkte henviser til Walser (forfatteren, der er 'bosat ved Bodensøen', side 64), søger Grass at finde de skilløinjer, hvorved han og hans generationsfæller på trods af deres unge alder havde kunnet handle anderledes, end de gjorde. Fremfor at søge efter en autentisk erfaringsdimension stiller Grass sig udtrykkeligt skeptisk overfor sine erindringer og konfronterer dem derfor konstant med moralske og etiske spørgsmål: Har jeg virkelig handlet sådan, som jeg husker det? Havde jeg andre muligheder? Hvordan kunne jeg ikke se andre veje? Forskønner jeg mine minder? Fortrænger jeg konkrete episoder? osv. I dette imponerende værk stiller forfatteren sig med andre ord ikke kun tvivlende overfor sine minder, men også overfor sin egen rolle under nazitiden. Grass' egen opvækst, hans forførbarede, hans begejstring over nazisterne (som han ofte før har beskrevet), bliver her konfronteret med det for mange af hans generation afgørende spørgsmål: Hvordan var det muligt?

Modsætningen mellem Grass og Walser er eksemplarisk. Den viser den splittelse, som går gennem denne generation i opgøret med fortiden. På hver deres måde vidner de to om de vanskelige vilkår, denne generation voksede op med. Men deres konsekvenser er vidt forskellige. Mens Walser anser den offentlige henvisning til Auschwitz og Holocaust som en "Moralkeule", der tjener som 'intimidationsmiddel' for de politisk korrekte intellektuelle, er Grass' projekt præget af en vedvarende søgen efter baggrunden for og konsekvenserne af denne historie. En søgen, der begynder ved ham selv. [3]

Om Grass står ikke alene. For ham, såvel som for mange andre af de, der ved krigens slutning var blot femten-seksten år gamle, stod det med tilbageblik

lysende klart, at de selv ville være blevet overbeviste nazister, om blot krigen havde varet lidt længere. Det stod klart, at de ikke ville haft ressourcer til eller baggrund for at unddrage sig propagandæns fascination og modstå det sociale pres, der blev lagt på dem; og for mange stod det som et åbent spørgsmål, hvor vidt de selv yderligere ville være gået: Ville de have været med til at begå forbrydelser? Ville de have set væk, mens deres naboer blev deporteret?

At beskrive deres eget liv er derfor, for Grass og andre forfattere i hans generation, stadig præget af en undersøgelse af, hvilke konsekvenser man skal tage ud fra netop deres erfaringer. Det gælder om at videregive disse erfaringer for at umuliggøre at andre vil falde for lignende propaganda eller forførelse. Deres litteratur er derfor et moralsk og politisk projekt om at tage ved lære af historien. At finde ud af, om der eksisterede muligheder for andre handlinger, og hvor man selv havde kunnet handle anderledes. Svarene på disse spørgsmål er forskellige. Men for denne generation gælder det, at de i deres livs sene år søger efter at forholde sig til deres baggrund, til deres historie, der samtidig er en del af den tyske og europæiske historie.

Nazismens følger

For næste generation af forfattere, den anden generation, ser situationen imidlertid anderledes ud. Forfattere som Treichel, Sebald, Schlink, Ransmayer, Timm eller Maron, for blot at nævne nogle, var ikke præget af selve krigen, men snarere af efterkrigstidens udfordringer. Treichel beretter i sin fortælling "Den bortkomne" eksempelvis om de traumatiske konsekvenser, hans brors forsvinden under flugten i de sidste krigsdage havde for familien. I mange år, forstås det, var fraværet af dette barn og forældrenes utrættelige søgen efter det familielivets egentlige omdrejningspunkt en situation, der beskrives i nøgtern og medrivende stil. Andre familiehistorier danner rammen om Uwe Timms beretning om hans brors død på Østfronten i *Min bror, for eksempel* og Monika Marons søgen efter sin egen familiebaggrund i *Pawels breve*. Eller Schlinks roman *Højt læseren* om den traumatiske erfaring af at finde ud af, hvordan dem, man elsker, har været involveret i nazisternes forbrydelser. Her er det den unge studerende, der i 1960'erne finder ud af, at den noget ældre kvinde, han engang elskede, er tidligere KZ-vogterske. Symbolsk beskrives, hvordan en generation af børn med tiden begynder at forstå, at deres forældre, som de elskede, rent faktisk medvirkede i nazisternes forbrydelser. Og ikke mindst hvordan børnene efterfølgende er splittet mellem deres søgen efter at forstå deres forældres generation og samtidig fordømme forbrydelserne. [4]

Også disse forfattere beskæftiger sig med moralske spørgsmål i forlængelse af den tyske historie. Imidlertid er deres tilgang i langt mindre grad end hos de ældre præget af en diskussion af krigens baggrund eller virkelighed. For dem gælder det mest om at reflektere over konsekvenserne, dilemmaerne og følelserne, der fulgte af krigen. Det manglende opgør med denne, fortællingerne og tavsheden i familien, men også konfrontationen med og fordømmelsen af forældregenerationen, såvel som beskrivelsen af egne irrationelle skyldfølelser, står her centralt.

Det har været indvendt mod især Schlink, men også mod andre forfattere, at de har været optaget af at fremstille tyskere som ofre. At udvise forståelse for forbryderne, lød kritikken, tjener det egentlige formål at befri tyskere fra deres skyld under krigen. Det samme blev sagt i forbindelse med Grass' novelle "I krebsgang", der beskriver de mange civile ofre ved sænkningen af skibet *Gustloff* sidst i krigen, og ved den opblomstring af diskussionerne om civile ofre for de allierede bombeangreb mod tyske byer, historikeren Jörg Friedrich udløste med sine beretninger om bombekrigen. Her, såvel som i de litterære diskussioner om fordrivelsen af millionvis tyskere fra de østprøjsiske og sudetertyske områder efter krigens slutning, fokuseres på nye emner; på fordrivelsen eller civilbefolkningens lidelser.

Myten om det 'forførte folk'

Vil man forstå disse kritiske domme over bøger af Schlink, Grass eller Treichel hjælper det endnu engang at vende blikket tilbage til 1950'erne og de tidlige 1960'ere. Her var den mest udbredte tolkning af nazitiden tesen om det 'forførte folk'. Ifølge denne tese kunne ansvaret for forbrydelserne placeres hos en lille klike af højstående nazister Hitler og vennerne mens det tyske folk ikke kun var itætanende om de uhyrlige forbrydelser, men desuden selv blev offer for krigens følger. Den tyske historiker Frei har sammenfattet denne opfattelse i sin bog om *Vergangenheitspolitik* fra 1996:

I midten af 1950'erne [...] har den offentlige indstilling sat sig igennem, at ansvaret for de forfærdelige hændelser, "det Tredje Rige" har begået, udelukkende kan tilskrives Hitler og en lille klike af 'hovedkrigsforbrydere', mens tyskerne som helhed fik status af politisk 'forførte', som desuden selv var blevet til 'ofre' for krigen og dens følger. [5]

Tesen om det forførte folk kom i løbet af 1960'erne, og især siden studenterbevægelsen i slutningen af 1960'erne, for alvor under pres: her spurgte man med rette, om diktaturet virkelig kunne fungere uden aktiv opbakning fra befolkningen, og om tesen om det forførte folk ikke mest tjente som undskyldning for de mange involverede tyskere, der senere nægtede at kende noget til forbrydelserne. Opgøret i 1960'erne rettede sig altså mod de undskyldninger, fortællinger og fortrængninger, der ofte prægede hele familier. Myten om det forførte folk er i dag, på trods af at konservative kræfter længe forsvarede den, blevet tilbagevist. Der hersker enighed om, at det nazistiske diktatur ikke ville have fungeret uden enorm folkelig opbakning og aktiv medvirken. Udelukkende at pege på enkelte gerningsmænd i toppen af systemet giver derfor det forkerte indtryk af måden, hvorpå det nazistiske diktatur fungerede.

Man kan formode, at en del af de kritiske reaktioner mod Schlinks bog eller Grass' novelle "I krebsgang" stadig er præget af det tidligere opgør med denne tese: At beskrive den tyske civilbefolkningens lidelser synes i disse kritikers øjne at pege tilbage til myten om det uskyldige tyske folk, der i sin tid forhindrede en nuanceret forståelse og et nødvendigt opgør med mekanismerne bag nazisternes terror. De skal med andre ord tolkes som en reaktion, som stadig er fanget i 1960'erne og 1970'ernes nødvendige diskussioner.

I dag er denne diskussion forældet. I dag er der snarere tale om en udvidelse af perspektivet, der helt selvfølgelig også omfatter diskussioner af tyskernes lidelser under krigen, og under fordrivelsen af millionvis af tyskere fra Østprøjsen og Sudeterland mod dens slutning. At tyskere derfor skulle være uskyldige, eller at dette vil relativere skylden er dermed ikke sagt. Især Günter Grass, der med "I krebsgang" udløste en heftig diskussion om den angiveligt tabubelagte fordrivelse, har understreget, at det er af afgørende betydning ikke at fortrænge disse dele af historien for ikke at overlade det til højreradikale eller revisionistiske kredse.

Formentligt har dette fokus på den tyske civilbefolkningens lidelser under krigen og på de traumatiske oplevelser under flugten først for alvor været mulig efter den kolde krigs ophør. Som Grass udtalte i et interview: "En diskussion af fordrivelsen, som den er mulig i dag, var i halvtresserne, tresserne og halvfjerdserne umulig, fordi der dengang herskede opregning som tonefald: De andre var også onde...".

Bøger af Treichel, Schlink og Grass har været i stand til at udløse en anderledes diskussion om fortiden i Tyskland. Formentligt er det et tegn på et sundt forhold til sin egen historie: Ideen om, at det tyske 'folk' skulle have været et uskyldigt offer for krigen, som ikke havde noget med nazisternes forbrydelser at gøre, ligger for de fleste måske når man ser bort fra Martin Walser så fjært, at man derfor endeligt har mulighed for også at diskutere de traumatiske erfaringer af den allierede bombekrig, de civile ofre, fordrivelsen, eller de ambivalente følelser i efterkrigstiden. Siden 1990'erne er de litterære diskussioner netop kendetegnet ved deres tematiske mangfoldighed. Dertil bidrager også den såkaldte 'tredje generation', som dog henvender sig til historien på sine egne præmisser.

Søgen efter historien

I tredje generation er diskussioner om skyld og det 'forførte folk' nærmest komplet fraværende. Det er de ikke, fordi unge tyskere nedvurderer skylden eller genopbygger gamle myter. Det forholder sig snarere omvendt. For de fleste tyskere i den tredje generation hersker der ingen tvivl om både forbrydernes omfang, deres konkrete gennemførelse og den tyske befolkningens medansvar. Skylden er så at sige hævet over enhver tvivl: Mens forfatterne fra den første og delvis fra den anden generation endnu måtte kæmpe mod fortrængning og tavshed, er den tredje generation opvokset i den klare viden om forbrydernes omfang og baggrunde.

Her stiller der sig derimod andre spørgsmål og udfordringer. For det første tilhører tredje generation den første, for hvem nazitiden og dens konsekvenser ikke længere er en del af dagligdagen, men decideret historie. For dem gælder det derfor især om at genfinde historien, og at diskutere måden hvorpå den bliver videregivet. Især eftersom man i starten af 1990'erne ved genforeningen havde kunnet iagttage et stærkt fokus på samtiden, begyndte flere og flere forfattere i anden halvdel af 1990'erne at søge efter historien, der går forud for det fælles Tyskland. 11. september 2001 forstærkede denne tendens. Efter at man ubekymret havde givet sig hen til festen og det kulturelle boom i den nye hovedstad, begyndte flere og flere nu at søge efter den historiske baggrund for deres eget land og egen identitet.

Lidt forenklet kan der spores to adskillige tendenser i denne fornyede interesse for historien. For det første kan man hos forfattere som Marcel Beyer, Thomas Kling eller Thomas Lehr iagttage en stærk fokus på den mediale repræsentation af historien. Eftersom nationalsocialismen efterhånden var blevet en del af en fjern historie, gjaldt det nu at fokusere på måden, den bliver transporteret og videregivet på. Især Beyer og Kling er her påvirket af poststrukturalistiske sprog- og medieteorier, som danner grundlaget for deres litterære beskrivelser af nationalsocialismen og de efterfølgende etiske spørgsmål. [6]

En anden tendens, man især siden årtusindskiftet har kunnet iagttage, er det udbredte fokus på familiehistorier og slægtsromaner. I skønlitteraturen kan

især nævnes romaner af Tanja Dücker, Judith Kuckart eller Tanja Langer, der i litterære beskrivelser opsøger baggrunden for forfatternes egen familiehistorie. Udgangspunktet er her oftest en ung protagonist, der langsomt begynder at optræve familiens skjulte hemmelighed, dens baggrund og videre forløb. I modsætning til forfattere fra første eller anden generation, der ligeledes skriver om familien, er det større historiske fokus her forudsat som kendt. Det gælder derfor her mest om at fokusere på den enkelte skæbne i en større historisk kontekst: ofte i forbindelse med nøje research om bestemte enkelte idehistoriske eller historiske aspekter, som fx Lebensborn-børnene eller antisemitten Dietrich Eckart.

Mens historien for forfattere fra den første og anden generation stadig var nærværende, trængte sig på og efterfølgende skulle forarbejdes litterært, er forfatterne fra den tredje generation optaget af at opsøge historien. Som Tanja Dücker udtrykker det i et essay om 'nazisternes børnebørn', kan hendes generation ikke længere skrive om det, "som engang var tilstedeværende, men udelukkende om det fraværende, om brudstykker, hittegods og tomme pladser". Og i Tanja Langers roman *Der Morphist oder die Barbarin bin ich* udviser fortælleren en særlig forkærlighed for forskellige 'lag': 'farvelag, jordlag, sjælelag'; hun følger, som hun udtrykker det i romanen, "Verästelungen, Verschlingungen, die ich lösen möchte".

Fremtidens opgør med historien

Man kan altså i 1990'erne pege på forskellige tilgangsvinkler og måder at henvende sig til historien på, som især er forskellige i de respektive generationer. Diskussionerne som Grass, Walsler og andre forfattere har udløst og endnu udløser, har stadig enorm gennemslagskraft. Den egentlig interessante udfordring ligger dog i de yngste forfatters tilgang. I takt med at øjenvidnerne forsvinder, og historien bliver mere utilgængelig, udvikler de yngre forfattere både formelt og tematisk nye tilgange til den. Deres tilgange er i større grad fri for de polariserede diskussioner fra 1960'erne og 1970'erne og kan netop derfor bidrage til en mere nuanceret forståelse og fornyet debat om fortiden.

Årsagen til at så mange yngre forfattere beskæftiger sig med Tysklands historie skal også søges i samtiden. Den fornyede historiske interesse er sikkert til dels begrundet i generationsskiftet, bedsteforældregenerationen er ved at forsvinde, og for mange forfattere er disse år den sidste chance for at for dem i tale, og dermed få en tilgang til deres egen familiehistorie. Endnu mere relevant er formentlig den nye politiske usikkerhed i en forandret verden, kendetegnet ved den omfattende terrortrussel, den delvise indskrænkning af borgerlige frihedsrettigheder samt den midt i Europa opblomstrende nationalisme og de deraf følgende stramninger i indvandrerpolitikken. At opsøge nationalsocialismens baggrund og historie er utvivlsomt også del i et forsøg på at redegøre for sin egen identitet, baggrund og historiske arv. Det gælder med afsæt i historien at finde ud af, 'hvem vi er', som journalisten Christoph Amend udtrykker det. Og dermed også definere sig selv i forlængelse af de historiske begivenheder, der har præget det 20. århundrede.

Denne tilbagekomst af historiske emner har derfor ikke mindst en politisk funktion. Det gælder om at lære af historien, om i en tid med nye udfordringer og trusler at huske på forudgående fejltagelser. Og det er en tendens, man også kan iagttage i den yngre danske samtidslitteratur, hvor Anden Verdenskrig og den danske rolle deri ligeledes indtager en stadig større plads og ofte forbindes med direkte kritik mod den herskende politik i det 21. århundrede. I romaner af Pablo Henrik Llambias, Morten Ramsland, Knud Romer, eller Peter Adolphsen, for blot at nævne nogle, spiller eksempelvis nationalsocialismens historie en afgørende rolle og benyttes til dels, som fx hos Llambias (*Et ukendt barn*), til en entydig kritik mod en inhuman politisk praksis i vore dage. Opfattelsen af at tilstedeværelsen af "de fremmede" bevirker "degenerering af dansk ånd og kultur", samt at "de fremmede" ikke har nogen "forståelse for danske værdier" lægges her i munden på en beundrer af Hitlers værnemagt, og selve modsætningen mellem det danske og det tyske brydes op i romanen. Nationalsocialismens historie bliver fortalt gennem danske øjne, med danske blikke, inden man umærkeligt bliver konfronteret med spørgsmålet om, hvorvidt begivenheder under krigen og i årene efter krigen ikke egentlig skulle ses som en del af den danske kulturarv. Det 'ukendte barn', der giver Llambias' roman sin titel, og som døde på grund af danskernes mangelfulde behandling af flygtningebørn efter krigen, bliver til sidst en del af fortællerens egne børns fremtid: "Jeg lindede låget. Et lille barn kom til syne. Jeg løftede det forsigtigt op. Det lo. Mine børn smilede og rørte varsomt ved det".

Historien er på vej til at dukke op igen. Om ikke andet som en advarsel for fremtiden, og som en opfordring til at lære af fortidens erfaringer. Som jeg tidligere skrev med blik på den tyske samtidslitteratur: jo mere historien forsvinder, desto mere har man brug for historien. Både i Tyskland og i Danmark.

NOTER

[1] Den følgende fremstilling bygger til dels på min artikel: "Historiens lange skygger. Nationalsocialismen i 1990'erne skønlitteratur", i: Henning Goldbæk et al (udg): *Tysk litteratur efter Murens fald*. Syddansk Universitetsforlag: 2006, s. 11 -34.

[2] Se om Walsers syn på historien i min artikel: "Den småborgerlige intellektuelle: Martin Walsler", i: Morten Dyssel Mortensen (red.): *Tyske intellektuelle i det 20. århundrede*. Gyldendal 2005, s. 201-216.

[3] Jeg har fremlagt en lignende tolkning af Grass' projekt i forbindelse med diskussionen om hans fortid i SS i en kronik for Kristeligt Dagblad: "Angrebene på Günter Grass er verdensfjerne", i: KD, den 23. august 2006, s. 9.

[4] Også her kan henvises til en af mine artikler, som uddyber dette nærmere: "At elske det onde. Bernhard Schlinks *Højtæseren* og den tyske efterkrigshistorie", i: Birthe Hoffmann og Lilian Munk Rösing (red.): *Det onde i litteraturen*. Akademisk Forlag: København 2003, s. 279 -291.

[5] Frei, Norbert: *Vergangenheitspolitik. Die Anfänge der Bundesrepublik und die NS-Vergangenheit*. München 2003 (1996), s. 405.

[6] Se om Beyers roman min artikel: "Goebbels pegefinger og perspektivets præcision. Om Marcel Beyers *Flyvende Hunde*" i: K&K Nr. 95, 31. Jahrgang, Nr. 1. København 2003, s. 192 -209.

Moritz Schramm (f. 1970) Er opvokset i Berlin og har studeret germansk filologi og statskundskab ved Freie Universität. Har siden 1998 haft bopæl i Danmark og færdiggjorde i 1999 sin ph.d.-afhandling med titlen: "Kafkas Kampf um Anerkennung. Ein sozial-historischer Deutungsversuch". Arbejder pt. på et forskningsprojekt om dansk og tysk samtidslitteratur.